

ԱՐԱ ՀՐԱՉՅԱՅԻ ԴԵՄԻՐԽԱՆՅԱՆ*

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը և հայրենական պատմագիտությունը ծանր ու ցավալի կորուստ կրեցին: 2019թ. մայիսի 10-ին վախճանվեց ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնի ավագ գիտական աշխատակից, պատմական գիտությունների թեկնածու Արա Հրաչյայի Դեմիրխանյանը:

Ա.Դեմիրխանյանը ծնվել է 1945թ. հուլիսի 16-ին Երևանում, ծառայողի ընտանիքում: Հայրը՝ Հրաչյա Դեմիրխանյանը, ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր էր, պրոֆեսոր, ատոմային ֆիզիկայի բնագավառի խոշոր մասնագետ, ով այդ բնագավառում ունեցած նշանակալի նվաճումների համար արժանացել

էր Ստալինյան մրցանակի: Մայրը՝ Հասմիկ Վանցյանը, ինժեներ-քիմիկոս էր, ում նախնիները 1839թ. Էրզրումից տեղափոխվել էին Ախալցխա: Մոր պապը՝ ճանաչված լրագրող Ավետիս Ասլանյանը, աշխատակցել էր «Մշակին» և ջերմ ու բարեկամական հարաբերությունների մեջ էր հայ գրականության դասական Րաֆֆու հետ. վերջինիս անձնական ընծայագրով գիրքը մինչ օրս զարդարում է Դեմիրխանյանների ընտանեկան գրադարանը:

1962-ին Ա.Դեմիրխանյանն ավարտել է Թբիլիսիի N 41 միջնակարգ դպրոցը: 1967-ին ընդունվել է Աբխազիայի պետական համալսարանի (քաղաք Սուխում) օտար լեզուների ֆակուլտետը (գերմաներեն լեզու), որն ավարտել է 1972-ին:

Իր աշխատանքային գործունեության սկզբում Ա.Դեմիրխանյանն աշխատել է որպես գերմաներեն լեզվից թարգմանիչ, զուգահեռաբար՝ Աբխազիայի տարածքում մասնակցել հնագիտական տարբեր գիտարշավների և հրատարակել հոդվածներ Աբխազիայի անտիկ հնագիտության վերաբերյալ:

1976-ին Ա.Դեմիրխանյանը տեղափոխվել է Հայաստան և աշխատանքի անցել Հայաստանի ազգագրության պետական թանգարանում (Սարդարապատ)՝ որպես ավագ գիտաշխատող: 1978-1981-ին աշխատել է Հայաստանի պատմության թանգարանում, զբաղվել նախնադարյան արվեստի ուսումնասիրությամբ, հրատարակել գիտական հոդվածներ, զեկուցումներով հանդես եկել համամիութենական կոնֆերանսներում:

1980-ին Ա.Դեմիրխանյանն աշխատանքի է անցել ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի կերպարվեստի բաժնում՝ որպես գիտաշխատող. վերջին տարիներին նա նույն բաժնի ավագ գիտաշխատող էր:

* Ընդունվել է տպագրության 20.05.2019:

Նրա գիտական հետաքրքրությունների ու մշակումների կենտրոնում էին նախնադարյան արվեստի կոնցեպտուալ հարցերը: Հրատարակել է մի քանի տասնյակ հոդվածներ, այդ թվում՝ հայ և ռուս խոշոր գիտնականների համահեղինակությամբ, արտասահմանում մասնակցել միջազգային գիտա-ժողովների:

Ա.Դեմիրխանյանն առաջ է քաշել նախնադարյան արվեստի ծագում-նաբանության վերաբերյալ գիտական հետաքրքիր հայեցակարգ, որը նրա բոլոր ժանրերը միավորում է մեկ ընդհանուր գաղափարի՝ ընդհանուր արքե-տիպի շուրջ: Ա.Դեմիրխանյանը հանդես է եկել «Երաժշտական մշակույթի վաղ ձևերի ծագումնաբանությունն ու առանձնահատկությունը» գիտական միջազգային կոնֆերանսի գումարման նախաձեռնությամբ: Այդ կոնֆերան-սը, որը համաշխարհային գիտության մեջ առաջին անգամ էր առաջ քաշում նման հարց, կայացավ Էրմիտաժի այդ ժամանակվա տնօրեն ակադեմիկոս Բ.Բ.Պիոտրովսկու աջակցությամբ և դարձավ սեմիոտիկայի ասպարեզի գիտնականների՝ պլետո-արվեստի պրոբլեմների քննությանը նվիրված առա-ջին կոնգրեսը: Կոնֆերանսը, որը կայացավ 1986-ին Դիլիջանում, լուսաբա-նեց երաժշտական ստեղծագործության առաջացման պրոբլեմը սեմիոտիկա-յի տեսանկյունից և համախմբեց գիտության տարբեր բնագավառների ներ-կայացուցիչների: Կոնֆերանսին նախորդեց հեղինակի առաջարկած գաղա-փարն արվեստի տարբեր ձևերի (երաժշտություն, գրաֆիկա, ճարտարապե-տություն, խորեոգրաֆիա և այլն) կառուցվածքային ընդհանրության վերա-բերյալ: Երաժշտության, ինչպես նաև երաժշտական գործիքների հիմքում, ըստ հեղինակի, ընկած են ընդհանուր արքետիպեր, որոնք էլ ձևավորել են հնագույն պլաստիկ ստեղծագործությունները, մասնավորապես մշակույթնե-րի լայն շրջանակին բնորոշ, այսպես կոչված, «անգլուխ արձանիկները»: Այդ գաղափարական արքետիպերը, որոնք բնորոշում էին հնագույն արվեստի կանոնները, միավորված դիցուք հորիզոնական եռամաս հայելային-սիմետ-րիկ հորինվածքներում, խթանեցին արվեստի առաջացումը որպես բնական ցիկլերի կայունության գեղարվեստական արտացոլում, մարդկանց գոյա-տևման անհրաժեշտություն:

1981 թվականին Ա.Դեմիրխանյանը Երևանի հյուսիս-արևելքում՝ Ավա-նում անցյալում քաջ հայտնի համանուն գյուղի տարածքում, պեղել է մինչ այդ անհայտ, սակայն արժեքավոր հնագիտական հուշարձան: Հայ առաջատար հնագետ, պրոֆեսոր Գ.Տիրացյանի գնահատմամբ դա այդ ժամանակաշրջա-նի հնագիտական ամենանշանակալի հայտնագործությունն էր, որը հնարա-վորություն ընձեռեց «կապել Երևան քաղաքի պատմության միջնադարյան և մինչանտիկ շրջանները»:

Ավանում իրականացված հնագիտական ուսումնասիրությունների ար-դյունքներն առավել քան զոհացուցիչ էին. վեր հանվեցին զանազան շինու-թյունների մնացորդներ և տվյալ դարաշրջանին բնորոշ հարուստ ուղեկցող նյութ:

Պեղումներից ի հայտ եկած նյութի և տեղանքի մանրամասն ուսումնա-սիրությունները թույլ տվեց արձանագրել Ավանի անտիկ բնակավայրի՝ մ.թ.ա. II դ. – մ.թ. I դ. սկզբներին գոյության իրողությունը:

Երկար տարիների ընթացքում Ա.Դեմիրխանյանի ղեկավարությամբ իրականացված պեղումների ընթացքում ի հայտ եկան հազարավոր առարկաներ, որոնք մի շարք կողմերով բացահայտեցին Արտաշիսյանների դարաշրջանի պատմությունն ու մշակույթը:

Ա.Դեմիրխանյանի նախաձեռնությամբ Երևանի քաղաքապետարանին կից հիմնադրվեց Պատմահնագիտական թանգարանը, որի անփոփոխ տնօրենն էր:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ և Երևանի նախկին քաղաքապետ Գագիկ Բեգլարյանի ֆինանսական աջակցությամբ 2010 թվականին լույս տեսավ Արա Դեմիրխանյանի «Северо-восток Еревана в эпоху Арташесидов. Фрагменты материальной и духовной культуры по данным античного поселения в Аван-Ариндже» պատկերազարդ ծավալուն աշխատությունը, որում ամփոփված են երկար տարիների ընթացքում Ավան-Առինջում հեղինակի կատարած պեղումների արդյունքները: Գրքի շնորհանդեսը տեղի ունեցավ Երևան քաղաքի պատմության թանգարանում 2010թ. դեկտեմբերին:

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտում գործող 007 մասնագիտական խորհրդում Ա.Դեմիրխանյանը տարիներ առաջ հաջողությամբ պաշտպանել է «Северо-восток Еревана в эпоху Арташесидов. Материальная и духовная культура по данным античного поселения в Аван-Ариндже (II в. до н. э. - начало I в. н. э.)» («Երևան քաղաքի հյուսիս-արևելքը Արտաշիսյանների դարաշրջանում. նյութական և հոգևոր մշակույթը ըստ Ավան-Առինջի անտիկ բնակավայրի տվյալների (մ.թ.ա. II դ. – մ.թ. I դ. սկիզբ)») թեկնածուականատենախոսությունը (գիտական ղեկավար՝ պատմագիտության դոկտոր Էդուարդ Դանիելյան), և նրան միաձայն շնորհվել է պատմական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան:

Ա.Դեմիրխանյանը զբաղվել է նաև հասարակական գործունեությամբ: Տարիներ շարունակ նա համագործակցել է Արտասահմանյան երկրների հետ մշակութային կապերի հայկական ընկերության (АОКС) հետ, եղել «Հայաստան-Ռումինիա» ընկերակցության անդամ: Հայ-ռումինական մշակութային կապերի ամրապնդման գործում ներդրումի համար 2007-ին նա պարգևատրվել է Ռումինիայի Հանրապետության «Մշակույթի ասպարեզում վաստակի համար» շքանշանով:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հիմնադրման 50-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ Ա.Դեմիրխանյանը 2008-ին պարգևատրվել է ՀՀ մշակույթի նախարարության պատվոգրով:

Կենսախինդ ու հմայիչ, բարի ու ազնիվ մարդու, գիտության նվիրյալի լուսավոր կերպարը ընդմիշտ կմնա ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի նրա գործընկերների, նրան ճանաչողների սրտերում:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտ